

Özerklik Kazanma Sürecinde Ergen–Anne ile Ergen–Baba İlişkileri Arasındaki Farklılıklar

The Differences Between Adolescent–Mother and Adolescent–Father Relationships During the Process of Achieving Autonomy

Demet Öngen
Akdeniz Üniversitesi

Öz

Bu araştırmanın amacı, ergen–anne ile ergen–baba ilişkilerinin farklılaşp farklılaşmadığını incelemektir. Bu amaçla Ergen–Anne İlişkileri Ölçeği (EAIÖ) ve Ergen–Baba İlişkileri Ölçeği (EBİÖ) geliştirilmiştir. Faktör analizi çalışmaları sonucunda EAIÖ ve EBİÖ için, sevgi gösterme ve özgürlük tanıma olarak adlandırılan 2 boyut belirlenmiştir. Araştırmaya katılan 412 ergenin EAIÖ'nün ve EBİÖ'nün faktör puanlarına 2 (okul türü) X (2) sınıf düzeyi X (2) cinsiyet ANOVA uygulanmıştır. Sonuçlar, ergen–anne ile ergen–baba ilişkilerinde okul türüne, cinsiyete ve sınıf düzeyine göre farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Sözcükler: Ergenlik, özerklik, ana–baba, cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi

Abstract

This study aims to investigate the differences between adolescent–mother and adolescent–father relationships. For this purpose an Adolescent–Mother Relationships Scale (AMRS) and an Adolescent–Father Relationships Scale (AFRS) were constructed. The results of factor analysis yielded 2 factors, which were affection and independence granting. AMRS and AFRS factor scores of 412 adolescents were subjected to (2) school type X 2 (grade level) X 2 (gender) ANOVA. Results yielded school type, grade level and gender differences in adolescent–mother and adolescent–father relationships.

Key Words: Adolescence, autonomy, parents, gender, school type, grade level

Giriş

Ergenlik dönemi, gençlerin özerklik kazanma çabaları sonucunda ana–babayla çocukluktan farklı etkileşim örüntülerinin yaşandığı bir dönemdir. Ausebel, Montemayor ve Svajian'a (1977) göre çocuklar, büyüdükçe ana–babaya bağımlı olmayı benlik kavramına bir tehdit olarak algırlar ve bu durum çeşitli şekillerde sonlanabilecek krize yol açar. Bu krizin çözüm yollarından biri, çocuğun ana–babanın çevresinde döndüğü ve bağımlılığı kabul ettiği uydulaşmadır. Hem ana–baba

hem de çocuk, ilişkide ana–babanın gücünü kabul eder ve her iki taraf da ilişkiden doyum sağlar. Ancak her ergen uydulaşmayı kabul etmediği için ortaya farklı sonuçlar da çıkabilmektedir. Örneğin, diğer bir sonuç ana–babanın çocuğu reddedici tutum geliştirmesidir. Bu durumda ana–baba çocuğun gereksinimlerini soğuk bir şekilde karşılar ve çocuğu bir yük olarak görür. Çocuk da durumun farkında olarak ana–babayı hoşnut etmek için değil, ancak cezadan kaçınmak için ana–babanın taleplerini kabul eder görünür. Bu durumun tam tersi olarak da ana–babalar çocuklarının yaşamlarında kendilerini tekrar yaşamak istercesine çocuklarına karşı gereğinden fazla yönlendirici tutum sergileyebilirler. Ana–babalar bu durumda çocuklarına aşırı düşkünlük gösterip kendi

yaşamak istedikleri şekilde çocuğun yaşamını planlarlar. Sağlıklı oluşum ise davranışların artık sadece ana-babayı hoşnut etmeyi yansıtmadığı, ergenin kendi değer yargıları ve gereksinimleriyle de tutarlı olarak özerk bir şekilde davranabildiği durumdur. Bunun sağlanabilmesi için ergenlerin bir taraftan ana-babadan bağımsız olma çabalarını sergilerken, diğer taraftan da ana-babanın sevgi ve ilgisine olan gereksinimlerinin artarak devam ettiği gerçeğinin göz önüne alınması gerekir. Noom, Dekovi ve Meeus'a (1999) göre ana-babanın ergen çocuğuna tanıdığı özerklik ve ana-baba ergen arasındaki bağlanma, ergenlikteki psikososyal uyumla ilişkilidir.

Özerklik çabalarını etkileyen etmenlerin başlıcaları yaş, bilişsel gelişim, cinsiyet ve ana-baba ile çocuk ilişkileridir (Dusek,1987). Bu dönemde anne ve babalar ergen çocuklarıyla onların cinsiyetine bağlı olarak farklı türde iletişime girebilmekte, değişik ana-babalık stili ve etkileşim örüntüleri sergileyebilmektedirler. Bu konudaki baskın görüş de ana-baba uygulamalarının ergenin cinsiyetine bağlı olarak farklılık gösterdiği yönündedir (Shek,1995). Ana-babaların bu farklı uygulamalarının ergenler tarafından nasıl algılandığına ilişkin alanyazındaki araştırma bulguları da aynı doğrultuda değildir. Bazı araştırmalar anne ile babaların uygulamaları arasında farklılık olduğu (Forehand ve Nousiainen, 1993; Noller ve Callan, 1990, Paulson ve Sputa,1996) diğerleri ise uygulamalar arasında benzerlik olduğu yönündedir (Baumrind, 1991; Smetana, 1995; Stice ve Barrera, 1995).

Ergen ana-baba iletişim boyutu ele alındığında bazı araştırmalar baba-ergen iletişiminin anne-ergen iletişiminden daha yoğun olduğunu (Barnes ve Olson,1985) diğerleri ergen ile ana-baba iletişiminin ergenin cinsiyetine bağlı olarak farklılaştığını (Youniss ve Ketterlinus, 1987; Noller ve Callan,1990) veya yeterli iletişimin olmadığını (Masselam, Marcus, ve Stunkard, 1990) ortaya koymaktadır. Noller ve Bagi (1985) ise kız ve erkekler arasında ana-baba ile ergen iletişimi doyumu açısından farklılık olmadığını bulmuşlardır. Noller ve Callan (1990) kız ergenlerin, erkek ergenlerle karşılaştırıldığında ana-babayla olan iletişimlerinden daha az doyum sağladıkları yönünde bulgular elde

etmişlerdir. Diğer taraftan ergen-baba ilişkilerinin ergen-anne ilişkileriyle karşılaştırıldığında daha sorunlu olduğu yönünde bulgular da vardır (Newman, 1989; Youniss ve Smoller, 1985). Kenny ve Gallagher (2002) kız ve erkek ergenlerin, anneleriyle karşılaştırıldığında babalarını özerkliklerini daha destekleyici olarak algıladıklarını; Bumpus, Crouter ve McHale (2001) geleneksel kadın cinsiyet rolünü benimseyen ailelerde ise kız ergenlere, erkek ergenlere göre daha az özerklik tanıdığını bulmuşlardır.

Ergen ile ana-baba iletişimi konusundaki araştırmaların büyük bir bölümünün Batı toplumunda yürütüldüğünü, bulguların aynı doğrultuda olmadığını ve Doğu kültürüne ilişkin araştırmaların sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Çin kültüründe yürütülen araştırmalarda, Ho, Spinks ve Yeung (1989); Spinks ve Ho (1993) Doğu kültüründe ana ve babaların ergenlerle olan iletişimlerinde 'sert baba, yumuşak anne' anlayışının hüküm sürdüğünü ortaya çıkaran bulgular elde etmişlerdir. Shek (2000), babaların annelerle karşılaştırıldığında daha az tepkisel, daha az talepkâr, daha az ilgi gösteren ancak daha katı olarak algılandığını; babalarla iletişimin daha az olduğunu ve ergenlerin babalarıyla iletişimlerinde daha olumsuz duygular yaşadıklarını bulmuştur. Ergen kızlar, ergen erkeklerle karşılaştırıldığında ana-babalarını daha talepkâr ancak daha az katı olarak algılamaktadırlar.

Yukarıdaki araştırmalar incelendiğinde değişik kültürlerde ergen-anne ile ergen-baba ilişkileri arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Benzer çalışmaların Türk kültüründe de yinelenmesiyle elde edilecek ana-baba ile ergen ilişki örüntülerine ilişkin bulguların, sağlıklı ergen-ana-baba iletişiminin sağlanmasına katkı getireceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, özerklik kazanma sürecinde ergen-anne ile ergen-baba ilişkilerinin ergenin devam ettiği okul türüne, sınıf düzeyine ve cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir.

Yöntem

Örnekleme

Araştırma, 2001-2002 eğitim-öğretim yılında Antalya'da

9. ve 10. sınıfa devam eden toplam 412 lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Deneklerin okul, sınıf ve cinsiyete göre dağılımları Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. *Deneklerin okul, sınıf ve cinsiyete göre dağılımları*

Okul	Sınıf Düzeyi	Cinsiyet	N
Genel Lise	9.sınıf	Kız	62
		Erkek	38
	10.sınıf	Kız	47
		Erkek	45
Anadolu Lisesi	9.sınıf	Kız	48
		Erkek	52
	10.sınıf	Kız	60
		Erkek	60

Kullanılan Ölçme Aracı

Ergenlerin özerklik kazanma sürecindeki ana-baba ilişkilerinin neleri içerdiğini saptayabilmek amacıyla ilk olarak konuya ilişkin alanyazın ve ölçekler incelenmiş; istendik ana-baba ergen ilişkisinin lise öğrencisi için ne anlam ifade ettiğini öğrenmek amacıyla liseye devam eden ergenlerle ve okullarda çalışan rehber öğretmenlerle görüşülmüştür. Görüşmeler ve alanyazının incelenmesi sonucunda özerklik kazanma sürecindeki ergen ile ana-baba ilişkilerinin sevgi, kabul, güven, özgürlük tanıma, özel yaşama saygı, paylaşım, birlikte zaman geçirme, yaptırım uygulama, denetleme ve eleştiri boyutlarında ele alınabileceği görülmüştür. Daha sonra bu boyutlar kapsamında maddeler hazırlanmış, psikolog ve rehber öğretmenlerden oluşan uzmanların değerlendirmesine sunulmuştur. Hakemlerin değerlendirmelerinden sonra kalan 60 maddenin 30’u ters puanlanmak üzere düzenlenmiştir. Dörtlü likert tipi bir ölçek üzerinde, deneklerden “Bana tamamen uygun=1”, “Bana uygun=2”, “Bana uygun değil=3” ve “Bana hiç uygun değil=4” seçeneklerinden birini işaretleyerek belirtmeleri istenmiştir. Puanın düşmesi ergene daha fazla sevgi gösterildiğinin ve daha fazla özgürlük tanıdığına göstergesi olmaktadır.

EAİÖ’nün faktör yapısını ve alt boyutlarını

belirlemek amacıyla Temel Bileşenler Analizi, varimax rotasyonu ile birlikte uygulanmıştır. Özdeğeri 1’in üzerinde olan ve varyansın % 59,4082’sini açıklayan 15 faktör elde edilmiştir. Faktör yapısının fazla olması ve anlamlı yapılar oluşturmaması nedeniyle özdeğerler ve scree plot ölçüt alınarak analiz iki faktörlü olarak yinelenmiştir. İkinci çalışmanın sonucunda negatif değeri olan ve birden fazla faktörde yüklenen maddeler atılmış ve yükleri .40’in üzerinde olan maddeler alınarak analiz üçüncü kez yinelenmiştir. Bu analizin sonucunda birinci faktör varyansın % 16,63’ünü, ikinci faktör %14,71’ini (özdeğerleri sırasıyla 11,47, 2,82) açıklamaktadır. İki faktörün birlikte açıkladıkları varyans oranı % 31,08’dir. Tablo 2’de EAİÖ’nün faktör yapısı, maddelerin faktör yük değerleri, iki farklı boyut için elde edilen Cronbach Alfa katsayıları ve madde-alt boyut toplam puan korelasyonları verilmiştir.

EBİÖ’nün faktör yapısını ve alt boyutlarını belirlemek amacıyla Temel Bileşenler Analizi, varimax rotasyonu ile birlikte uygulanmıştır. Özdeğeri 1’in üzerinde olan ve varyansın % 58,432’sini açıklayan 13 faktör elde edilmiştir. Faktör yapısının fazla olması ve anlamlı yapılar oluşturmaması nedeniyle özdeğerler ve scree plot ölçüt alınarak analiz iki faktörlü olarak yinelenmiştir. İkinci çalışmanın sonucunda negatif değeri olan ve birden fazla faktörde yüklenen maddeler atılmış ve yükleri .40’in üzerinde olan maddeler alınarak analiz üçüncü kez yinelenmiştir.

Bu analizin sonucunda birinci faktör varyansın % 17,59’unu, ikinci faktör %15,70’ini (özdeğerleri sırasıyla 11,71, 3,26) açıklamaktadır. İki faktörün birlikte açıkladıkları varyans oranı % 33,29’dur. Tablo 3’de EBİÖ’nün faktör yapısı, maddelerin faktör yük değerleri, iki farklı boyut için elde edilen Cronbach Alfa katsayıları ve madde-alt boyut toplam puan korelasyonları verilmiştir. Faktör analizleri sonucunda her iki ölçek için beliren faktörler aşağıdaki gibi tanımlanabilmektedir:

a)Sevgi gösterme: Sevgi, güven, gurur, kabul, anlayış, birlikte zaman geçirme, duyguların, düşüncelerin ve sorunların paylaşımı ile ilgili maddeler burada yer almaktadır.

b)Özgürlük tanıma: Özgürlük tanıma, özel yaşama saygı, kontrol, eleştiri, denetleme, baskı ve yaptırım uygulama, ceza verme ile ilgili maddeleri kapsamaktadır.

Ölçeklerin geçerliliği 'iç ölçüt ile analiz' yöntemi kullanılarak da test edilmiştir. Ölçek toplam puanı üzerinden üst-alt grupların her bir maddedeki puanlarının ortalaması arasındaki farkın manidarlığı t testi ile sınımlanmıştır. EAİÖ maddelerinin ayırt edicilik düzeyleri $p < .01$ üzerinden değerlendirildiğinde EAİÖ için sadece 4 ve EBİÖ için 5 maddenin bu kabul düzeyinin üstünde kaldığı görülmüştür. Bu çalışmaya ilişkin bulgular araştırmacıdan istenebilir.

İşlem

EAİÖ ve EBİÖ'nün uygulanabilmesi için İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınmış, okul müdürleri ve psikolojik danışma ve rehberlik birimlerinde çalışan uzmanlara araştırmanın amacı ve uygulama aşaması anlatılmıştır. 2001–2002 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde, ders saatlerinde sınıflara girilmiş, araştırmacı tarafından öğrencilere ana-babalarıyla ilişkilerini ölçmeye yönelik bir araştırmaya katılmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Öğrenciler ders saatleri içerisinde ölçeği yanıtlamışlardır. Verilerin çözümlenmesinde SPSS programı kullanılmıştır.

Bulgular

EAİÖ'nün ve EBİÖ'nün alt ölçekleri (sevgi gösterme ve özgürlük tanıma) üzerinde okul türü, cinsiyet ve sınıf düzeyinin etkisini incelemek amacıyla 2 (okul türü) X2 (cinsiyet) X2 (sınıf düzeyi) ANOVA çözümü yapılmıştır. Okul türü, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre deneklerin EAİÖ alt ölçek puanlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 4'te; EBİÖ alt ölçek puanlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 5'te; ANOVA sonuçlarına ilişkin F değerleri Tablo 6'da gösterilmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucuna göre EAİÖ'nün sevgi alt ölçek puanları üzerinde cinsiyet değişkeninin ($F(1,412)=34,693$ $p < .0001$) temel etkisi anlamlıdır. Anlamlı bulunan cinsiyet değişkeninin temel etkisi incelendiğinde

kızların ($X=39,38$) puan ortalamasının erkeklerden ($X=45,34$) daha düşük olduğu görülmüştür. EAİÖ'nün özgürlük tanıma alt ölçek puanları üzerinde cinsiyet ($F(1,412)=4,901$ $p < .027$) ve okul ($F(1,412)=9,994$ $p < .002$) değişkenlerinin temel etkileri anlamlıdır. Anlamlı bulunan cinsiyet değişkeninin temel etkisi incelendiğinde erkeklerin ($X=67,92$) puan ortalamasının kızlardan ($X=70,35$) düşük olduğu görülmüştür. Anlamlı bulunan okul değişkeninin temel etkisi incelendiğinde Genel Liseye ($X=67,43$) devam edenlerin puan ortalamasının Anadolu Lisesine ($X=70,75$) devam edenlerden düşük olduğu görülmüştür.

Yapılan varyans analizi sonucuna göre EBİÖ'nün sevgi alt ölçek puanları üzerinde sınıf değişkeninin ($F(1,412)=5,787$ $p < .017$) temel etkisi anlamlıdır. Anlamlı bulunan sınıf değişkeninin temel etkisi incelendiğinde, 9.sınıfların ($X=44,09$) puan ortalamasının 10. sınıflardan ($X=46,87$) daha düşük olduğu görülmüştür. EBİÖ'nün özgürlük tanıma alt ölçek puanları üzerinde cinsiyet ($F(1,412)=12,372$ $p < .0001$) ve okul ($F(1,412)=4,867$ $p < .028$) değişkenlerinin temel etkileri anlamlıdır. Anlamlı bulunan cinsiyet değişkeninin temel etkisi incelendiğinde erkeklerin ($X=81,58$) puan ortalamasının kızlardan ($X=85,31$) düşük olduğu görülmüştür. Anlamlı bulunan okul değişkeninin temel etkisi incelendiğinde, Genel Liseye ($X=82,48$) devam edenlerin puan ortalamasının Anadolu Lisesine ($X=84,47$) devam edenlerden düşük olduğu görülmüştür.

Tartışma

Bu araştırmanın amacı, özerklik kazanma sürecinde ergen–anne ile ergen–baba ilişkilerinin ergenin devam ettiği okul türüne, sınıf düzeyine ve cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Bu amaçla özerklik kazanma sürecinde ortaya çıkan ilişki örüntülerini belirlemek amacıyla Ergen–Anne İletişim Ölçeği (EAİÖ) ve Ergen–Baba İletişim Ölçeği (EBİÖ)

Tablo 2. EAIÖ'nün faktör yapısı, faktör yükleri ve madde-alt boyut toplam puan r değerleri

Madde No	F1	F2	r
Faktör 1 Cronbach Alfa=.89			
13. Annem sorunlarımı çözmemde bana yardımcı olur.	,660		.61
14. Annem düşüncelerimi dinlenmekten hoşlanır.	,645		.62
2. Sorunlarımı ne zaman anlatmak istesem annem dinler.	,622		.59
29. Annem sorunlarımı anlayışla karşılar.	,609		.63
33. Anneme sırlarımı açabilirim.	,599		.55
28. Annem sık sık bana sarılarak sevgisini gösterir.	,574		.53
1. Annemin benimle gurur duyduğunu düşünürüm.	,566		.57
5. Annemle iyi zaman geçirdiğimiz olur.	,565		.51
31. Başıma kötü bir iş geldiğinde ilk söyleyeceğim kişi annemdir.	,565		.51
36. İyi bir iş yaptığım zaman annem benimle gurur duyduğunu söyler.	,561		.48
53. Annem kendisine dürüst davranabilmem için her türlü ortamı yaratır.	,524		.48
50. Annem her zaman kendisine doğruyu söyleyeceğimi bilir.	,513		.55
22. Annem okuldaki başarılarımdan gurur duyar.	,503		.43
9. Arkadaşlarım yerine annemle olmayı tercih ettiğim olur.	,496		.45
25. Annemle alışverişe çıkmaktan zevk alırım.	,491		.46
46. Annem olumlu yönlerimi sık sık över.	,485		.41
60. Sinema, tiyatro gibi yerlere sık sık annemle beraber gideriz.	,483		.45
59. Annem dürüst olduğum sürece hatalarımı affeder.	,474		.50
18. Bir işi yanlış yapsam bile annemin bana sevgisi azalmaz.	,473		.50
39. Annem yakın arkadaşlarımdan kim olduğunu bilir.	,472		.44
15. Annem iyi notlar aldığım da benimle gurur duyar.	,431		.34
40. Annemin koyduğu kurallara uymasam da onun beni sevdiğini düşünürüm.	,401		.38
45. Meslek seçiminde annemin önerilerini dikkate almam gerektiğini hissederim.	,400		.26
Faktör 2 Cronbach Alfa=.88			
56. Annem yaptığım işlerde her zaman eleştirecek bir şeyler bulur.		,657	.63
58. Annem öyle yaptırımlar uygular ki onun istediği gibi davranmak zorunda kalırım.		,616	.55
51. Annemin telefon konuşmalarımı dinlediğini hissederim.		,582	.50
23. Annem giyimimden dolayı beni sık sık eleştirir.		,560	.51
27. Annemin gizlice odama girip eşyalarımı karıştırdığı olmuştur.		,547	.44
6. İsteddiği gibi davranmazsam annem beni cezalandırır.		,542	.41
7. Annemin sık sık benimle ilgili hayal kırıklığı yaşadığını düşünürüm.		,540	.54
35. Annem tartışmaksızın kendi koyduğu kurallara uymamı ister.		,528	.51
12. Annem çoğu zaman benim duygularımı anlamaz.		,503	.56
44. Anneme, kızacağından korktuğum için yalan söylediğim olur.		,501	.50
55. Bazen annemin bana niçin kızdığını hiç anlamam.		,490	.45
24. Annemle düşüncelerimiz çoğu zaman uyuşmaz.		,489	.54
48. Annem sık sık beni babama şikâyet eder.		,486	.49
41. Annem kendi istediği gibi giyinmem konusunda bana baskı yapar.		,484	.45
38. Annemin yetişkinlerin yanında davranışlarımdan utandığımı düşünürüm.		,483	.48
47. Annem yaşlılarımdan daha sorunlu bir genç olduğumu düşünür.		,474	.47
32. Annem beni sık sık beğendiği gençlerle karşılaştırır.		,472	.39
21. Annem kendisine benzemediğim için beni eleştirir.		,472	.51
3. Çoğu zaman düşüncelerim anneme saçma gelir.		,465	.45
16. Annem sorumluluk duygusuna sahip olmadığımı düşünür.		,447	.47
26. Annem sorunlu bir genç olduğumu düşünür.		,408	.40
10. Annem, fikirlerinin doğru olduğuna ve sorgulanmaması gerektiğine inanır.		,407	.31
52. Odamın düzensizliğinden dolayı sık sık annemle tartıştığımız olur.		,402	.28

Tablo 3. EBIÖ'nün faktör yapısı, faktör yükleri ve madde-alt boyut toplam puan r değerleri

Madde No	F3	F4	r
Faktör 1 Cronbach Alfa=.90			
13.Babam sorunlarımı çözmemde bana yardımcı olur.	,749		.72
5.Babamla iyi zaman geçirdiğimiz olur.	,701		.63
14.Babam düşüncelerimi dinlenmekten hoşlanır.	,696		.69
2.Ne zaman istesem babam sorunlarımı dinler.	,687		.67
29.Babam sorunlarımı anlayışla karşılar.	,629		.64
9.Arkadaşlarım yerine babamla olmayı tercih ettiğim olur.	,626		.57
28.Babam sık sık bana sarılarak sevgisini gösterir.	,590		.55
33.Babama sırlarımı açabilirim.	,563		.51
53.Babam kendisine dürüst davranabilmem için her türlü ortamı yaratır.	,556		.51
60.Sinema, tiyatro gibi yerlere sık sık babamla beraber gideriz.	,536		.49
37.Babam özel yaşantıma saygı gösterir.	,531		.56
31.Başıma kötü bir iş geldiğinde ilk söyleyeceğim kişi babamdır.	,528		.47
1.Babamın benimle gurur duyduğunu düşünürüm.	,526		.54
36.İyi bir iş yaptığım zaman babam benimle gurur duyduğunu söyler.	,513		.48
25.Babamla alışverişe çıkmaktan zevk alırım.	,490		.39
59.Babam dürüst olduğum sürece hatalarımı affeder.	,485		.50
46.Babam olumlu yönlerimi sık sık över.	,478		.42
45.Meslek seçiminde babamın önerilerini dikkate almam gerektiğini hissediyorum.	,465		.36
39.Babam yakın arkadaşlarımdan kim olduğunu bilir.	,460		.39
4.Babam bana istediğim özgürlüğü tanır.	,423		.45
15.Babam iyi notlar aldığımda benimle gurur duyar.	,402		.39
40.Babamın koyduğu kurallara uymasam da onun beni sevdiğini düşünürüm.	,401		.41
Faktör 2 Cronbach Alfa=.89			
58.Babam öyle yaptırımlar uygular ki onun istediği gibi davranmak zorunda kalırım.	,668		.59
47.Babam yaşlılarımdan daha sorunlu bir genç olduğumu düşünür.	,604		.56
56.Babam yaptığım işlerde her zaman eleştirecek bir şeyler bulur.	,588		.63
23.Babam giyimimden dolayı beni sık sık eleştirir.	,575		.52
6.İstediği gibi davranmazsam babam beni cezalandırır.	,558		.50
35.Babam tartışmaksızın kendi koyduğu kurallara uymamı ister.	,553		.52
38.Babamın, yetişkinlerin yanında davranışlarımdan utandığını düşünüyorum.	,548		.52
55.Bazen babamın bana niçin kızdığını hiç anlamam.	,544		.54
21.Babam kendisine benzemediğim için beni eleştirir.	,536		.54
41.Babam kendi istediği gibi giyinmem konusunda bana baskı yapar.	,533		.46
7.Babamın sık sık benimle ilgili hayal kırıklığı yaşadığını düşünüyorum.	,529		.54
3.Çoğu zaman düşüncelerim babama saçma gelir.	,513		.55
26.Babam benim sorunlu bir genç olduğumu düşünüyor.	,513		.48
32.Babam beni sık sık beğendiği gençlerle karşılaştırır.	,482		.36
51.Babamın telefon konuşmalarımı dinlediğini hissedirim.	,480		.43
48.Babam sık sık beni anneme şikâyet eder.	,478		.48
52.Odamın düzensizliğinden dolayı sık sık babamla tartıştığımız olur.	,478		.37
16.Babam sorumluluk duygusuna sahip olmadığını düşünür.	,475		.51
27.Babamın gizlice odama girip eşyalarımı karıştırdığı olmuştur.	,460		.39
57.Benim hakkımdaki konularda en son kararı babam verir.	,432		.30
44.Babama, kızacağından korktuğum için yalan söylediğim olur.	,430		.45
10.Babam, fikirlerinin doğru olduğuna ve sorgulanmaması gerektiğine inanır.	,428		.39
11.Babam için önemli olmadığını düşünürüm.	,403		.46

geliştirilmiştir. Geçerlik için gerçekleştirilen faktör analizi çalışması sonucunda, sevgi gösterme ve özgürlük tanıma olarak iki alt boyut belirlenmiştir. EAİÖ'nün ve EBIÖ'nün alt boyutları için güvenilirlik katsayıları

hesaplanmış ve bu araçlar ile ergenlerin anne ve babalarıyla özerklik kazanma sürecindeki ilişkilerinin güvenilir bir şekilde ölçülebileceği bulunmuştur.

Tablo 4. Değişkenlere göre deneklerin EAİÖ alt ölçek puanlarının ortalama ve standart sapmaları

Cinsiyet	Sınıf	Okul	Alt Ölçek			Sevgi Gösterme		Özgürlük Tanıma	
			N	X	SS	X	SS		
Kız	9. sınıf	Genel Lise	62	38,00	8,73	70,40	9,91		
		Anadolu Lisesi	48	41,10	13,09	70,22	13,28		
		Toplam	110	39,35	10,91	70,32	11,45		
	10. sınıf	Genel Lise	47	41,72	10,40	66,68	10,98		
		Anadolu Lisesi	60	37,61	8,82	73,30	11,13		
		Toplam	107	39,42	9,71	70,39	11,50		
	Toplam	Genel Lise	109	39,60	9,62	68,79	10,50		
		Anadolu Lisesi	108	39,16	11,01	71,93	12,17		
		Toplam	217	39,38	10,31	70,35	11,45		
Erkek	9. sınıf	Genel Lise	38	43,39	9,459	66,76	10,24		
		Anadolu Lisesi	52	44,55	10,11	69,34	10,75		
		Toplam	90	44,06	9,80	68,25	10,56		
	10. sınıf	Genel Lise	45	50,20	8,86	64,68	11,34		
		Anadolu Lisesi	60	43,63	9,69	69,86	12,05		
		Toplam	105	46,44	9,85	67,64	11,98		
	Toplam	Genel Lise	83	47,08	9,70	65,63	10,84		
		Anadolu Lisesi	112	44,06	9,85	69,62	11,42		
		Toplam	195	45,34	9,88	67,92	11,32		
Toplam	9. sınıf	Genel Lise	100	40,05	9,35	69,02	10,14		
		Anadolu Lisesi	100	42,90	11,70	69,77	11,98		
		Toplam	200	41,47	10,66	69,39	11,08		
	10. sınıf	Genel Lise	92	45,86	10,52	65,70	11,14		
		Anadolu Lisesi	120	40,62	9,710	71,58	11,68		
		Toplam	212	42,90	10,38	69,03	11,79		
	Toplam	Genel Lise	192	42,83	10,32	67,43	10,73		
		Anadolu Lisesi	220	41,65	10,70	70,75	11,83		
		Toplam	412	42,20	10,53	69,20	11,44		

Tablo 5. Değişkenlere göre deneklerin EBIÖ alt ölçek puanlarının ortalama ve standart sapmaları

Cinsiyet	Sınıf	Alt Ölçek		Sevgi Gösterme			Özgürlük Tanıma	
		Okul	N	X	SS	X	SS	
Kız	9. sınıf	Genel Lise	62	40,77	9,67	85,51	9,97	
		Anadolu Lisesi	48	46,08	12,10	86,25	12,43	
		Toplam	110	43,09	11,06	85,83	11,09	
	10. sınıf	Genel Lise	47	48,46	12,80	83,53	9,63	
		Anadolu Lisesi	60	45,20	12,50	85,76	11,72	
		Toplam	107	46,63	12,68	84,78	10,86	
	Toplam	Genel Lise	109	44,09	11,72	84,66	9,83	
		Anadolu Lisesi	108	45,59	12,27	85,98	12,01	
		Toplam	217	44,83	11,99	85,31	10,96	
Erkek	9. sınıf	Genel Lise	38	45,81	9,767	80,57	11,32	
		Anadolu Lisesi	52	44,96	11,31	83,84	10,93	
		Toplam	90	45,32	10,63	82,46	11,15	
	10. sınıf	Genel Lise	45	48,57	10,02	78,84	11,28	
		Anadolu Lisesi	60	46,01	9,78	82,31	10,79	
		Toplam	105	47,11	9,92	80,82	11,08	
	Toplam	Genel Lise	83	47,31	9,94	79,63	11,26	
		Anadolu Lisesi	112	45,52	10,48	83,02	10,83	
		Toplam	195	46,28	10,27	81,58	11,12	
Toplam	9. sınıf	Genel Lise	100	42,69	9,96	83,64	10,72	
		Anadolu Lisesi	100	45,50	11,65	85,00	11,71	
		Toplam	200	44,09	10,90	84,32	11,22	
	10. sınıf	Genel Lise	92	48,52	11,46	81,23	10,67	
		Anadolu Lisesi	120	45,60	11,18	84,04	11,35	
		Toplam	212	46,87	11,37	82,82	11,12	
	Toplam	Genel Lise	192	45,48	11,07	82,48	10,74	
		Anadolu Lisesi	220	45,55	11,37	84,47	11,50	
		Toplam	412	45,52	11,22	83,55	11,18	

Tablo 6. EAIÖ ve EBIÖ alt ölçek puanlarına uygulanan ANOVA sonuçlarına ilişkin F değerleri

	Cinsiyet	p	Sınıf Düzeyi	p	Okul	p
EAIÖ						
Sevgi Gösterme	34,693	.0001**	2,383	.123	2,613	.107
Özgürlük Tanıma	4,901	.027*	.241	.624	9,994	.002**
EBIÖ						
Sevgi Gösterme	1,203	.273	5,787	.017*	.097	.756
Özgürlük Tanıma	12,372	.0001**	1,696	.193	4,867	.028*

*p<.05, ** p<.01

Araştırmadaki ergenlerin EAIÖ ve EBIÖ'nün alt boyutlarının farkını görebilmek amacıyla 2 (okul türü) X2 (cinsiyet) X2 (sınıf düzeyi) ANOVA gerçekleştirilmiştir.

EAIÖ'nün sevgi gösterme alt boyutu ele alındığında sınıf düzeyi ve okul türüne göre bir farklılık olmadığı, ancak cinsiyete göre bir farklılık olduğu bulunmuştur. Kız ergenlerin erkek ergenlerle karşılaştırıldığında annelerinden daha fazla sevgi gördükleri anlaşılmaktadır.

EAIÖ'nün özgürlük tanıma alt boyutu ele alındığında, sınıf düzeyine göre bir farklılık olmadığı, ancak cinsiyet ve okul türüne göre bir farklılık olduğu bulunmuştur. Kız ergenler erkek ergenlerle, Anadolu Lisesine devam edenler Genel Liseye devam edenlerle karşılaştırıldığında, anneleri tarafından özgürlüklerinin daha fazla kısıtlandığına inanmaktadırlar.

EBIÖ'nün sevgi gösterme alt boyutu ele alındığında, cinsiyet ve okul türüne göre bir farklılık, olmadığı ancak sınıf düzeyine göre bir farklılık olduğu bulunmuştur. Dokuzuncu sınıfa devam edenlerin onuncu sınıfa devam edenlerle karşılaştırıldığında, babalarından daha fazla sevgi gördükleri anlaşılmaktadır.

Sevgi gösterme boyutundaki bulgular beraber ele alındığında, kız ergenlerin kendi cinsinden ana-babadan daha fazla sevgi gördükleri gözlenmektedir. Bu durumu, annenin babaya oranla çocuklarıyla daha fazla zaman

geçirmesi, kız çocuğun erkek çocukla karşılaştırıldığında anneye ortak ilgi alanlarının olması ve geleneksel cinsiyet rolleri nedeniyle kız çocuğun aileye yönelik olmasıyla açıklayabiliriz. Erkek ergenlerin kendi cinsinden ana-babadan daha fazla sevgi gördükleri şeklinde aynı doğrultuda bir bulgunun elde edilememesi için erkek çocuğun geleneksel cinsiyet rolleri nedeniyle aileye yönelik olmaması ve babanın çocuklarına yeterli zamanı ayıramaması açıklamaları yapılabilir. Ayrıca ergenler, yaşları büyüdükçe babalarının kendilerini daha az sevdiğini de düşünmektedirler.

EBIÖ'nün özgürlük tanıma alt boyutu ele alındığında, sınıf düzeyine göre bir farklılık olmadığı, ancak cinsiyet ve okul türüne göre bir farklılık olduğu bulunmuştur. Kız ergenler erkek ergenlerle, Anadolu Lisesine devam edenler Genel Liseye devam edenlerle karşılaştırıldığında, babaları tarafından özgürlüklerinin daha fazla kısıtlandığına inanmaktadırlar.

EAIÖ ve EBIÖ'nün özgürlük tanıma boyutuna ilişkin bulgular beraber değerlendirildiğinde, kız ergenlerin özgürlüklerinin hem anneleri hem de babaları tarafından erkek ergenlerle karşılaştırıldığında daha fazla kısıtlandığı görülmektedir. Kızların özgürlüklerinin erkeklerle karşılaştırıldığında daha fazla kısıtlanması, kadınlara yönelik cinsiyet rollerinin kültürümüzde hüküm sürmeye devam ettiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Kadınlara özgü geleneksel kalıp yargı, kız çocuğunun aileye yönelik, bağımlı ve boyun eğici

olması yönündedir. Bu bulgular Bumpus, Crouter ve McHale'nin (2001) geleneksel kadın cinsiyet rolünü benimseyen ailelerde kız ergenlere erkek ergenlere göre daha az özerklik tanıdığı yönündeki bulgularıyla paralellik göstermektedir. EAİÖ ve EBİÖ'nün özgürlük tanıma boyutuna ilişkin bulgular beraber değerlendirildiğinde dikkat çeken diğer bir ortak bulgu da Anadolu Lisesine devam edenlerin özgürlüklerinin Genel Liseye devam edenlerle karşılaştırıldığında daha fazla kısıtlandığı yönündedir. Anadolu Lisesine devam edenlerin hem annelerini hem de babalarını özgürlüklerini daha kısıtlayıcı olarak algılamalarını, Genel Liseye devam edenlerle karşılaştırıldığında akademik alanda daha başarılı olmaları yönündeki baskıdan kaynaklanmasına bağlayabiliriz.

Araştırmanın cinsiyet değişkenine ilişkin sonuçlarını topluca değerlendirdiğimizde, kızların erkeklerle karşılaştırıldığında annelerinden daha fazla sevgi gördükleri, ancak özgürlüklerinin de erkeklerle karşılaştırıldığında anneleri tarafından daha fazla kısıtlandığı; kızların erkeklerle karşılaştırıldığında yine babaları tarafından özgürlüklerinin daha fazla kısıtlandığı ortaya çıkmaktadır. Bu durumu, kız çocuğunun ana-babaya daha bağımlı ve bağlı olması gerekliliği yönündeki kültürel değerlerimizden kaynaklanıyor olmasıyla açıklayabiliriz. Tüm sonuçları birlikte değerlendirdiğimizde, ergen ile ana-baba ilişkilerinin, özellikle ergenin cinsiyetine bağlı olarak farklılaştığı göze çarpmaktadır. Bu bulgular, ergenle ana-baba ilişkilerinin, ergenin cinsiyetine bağlı olarak farklılaştığı yönündeki Youniss ve Ketterlinus (1987) ve Noller ve Callan 'ın (1990) bulgularını desteklemektedir.

Kaynakça

Austubel, D., Montemayor, R. & Svajian, P.(1977). *Theory and problems of adolescent development*. (2nd ed.). New York: Grune & Stratton.

Barnes, H. L. & Olson, D. H. (1985). Parent- adolescent communication and the circumplex model. *Child Development*, 56, 438-447.

Baumrind, D. (1991). Parenting styles and adolescent development. In J. Brooks-Gunn, R. Lerner & A. Peterson, (Eds), *The encyclopedia of adolescence*. New York: Garland.

Bumpus, M.F., Crouter, A.C., & McHale. (2001). Parental autonomy granting during adolescence: exploring gender differences in context. *Developmental Psychology*, 37 (2), 163-173.

Dusek, J. B. (1987). *Adolescent development and behavior* New Jersey: Prentice-Hall International Inc.

Forehand, T. & Nousiainen, S. (1993). Maternal and paternal parenting critical dimensions in adolescent functioning. *Journal of Family Psychology*, 7 (2), 213-221.

Ho, D. Y. F., Spinks, J. A. & Ycung, C.S. (1989). *Chinese patterns of behavior : A source book of psychological and psychiatric studies*. New York: Praeger.

Kenny, E. & Gallager, L. A. (2002). Instrumental and social/relational correlates of perceived maternal and paternal attachment in adolescence. *Journal of Adolescence*, 25 (2), 203-219.

Masselam, V., M., Marcus, R. F. & Stunkart, C.L. (1990). Parent adolescent communication, family functioning and school performance. *Family Therapy*, 17 (2), 177-189.

Newman, B.M. (1989).The changing nature of the parent-adolescent relationship from early to late adolescence. *Adolescence*, 24 (96), 915-924.

Noller, P. & Bagi, S. (1985). Parent adolescent communication. *Journal of Adolescence*, 8, 125-144.

Noller, P. & Callan, V. J. (1990). Adolescents' perceptions of the nature of their communication with parents. *Journal of Youth and Adolescence*, 19 (4), 349-362.

Noom, J., Dekovi, M. & Meeus, W. H. J. (1999). Autonomy, attachment and psychosocial adjustment during adolescence: A double edged sword? *Journal of Adolescence*, 22 (6),771-783.

Paulson, S. E. & Sputa, C. L. (1996). Patterns of parenting during adolescence: Perceptions of adolescents and parents. *Adolescence*, 31 (122), 369-381.

Spinks, J. A. & Ho, D. Y. F. (1993). People, culture and society: A researcher's guide to psychological studies in Hong Kong. Hong Kong:Social Studies Research Center, University of Hong Kong.

Shek, T. L. (1995). Chinese adolescents' perceptions of parenting styles of fathers and mothers. *Journal of Genetic Psychology*, 156 (2), 175-190.

Shek, T. L. (2000). Differences between fathers and mothers in the treatment of, and relationship with, their teenage children: Perceptions of Chinese adolescents. *Adolescence*, 35 (137), 135-146.

Smetana, J. G. (1995). Parenting styles and conceptions of parental authority during adolescence. *Child Development*, 66, 299-316.

Stice, E. & Barrera, M., Jr. (1995). A longitudinal examination of the reciprocal relations between perceived parenting and adolescents' substance use and externalizing behaviors. *Developmental Psychology*, 31 (2), 322-334.

Youniss, J. & Smoller, J. (1985). *Adolescent relations with mothers, fathers and friends*. Chicago: University of Chicago Press.

Youniss, J. & Ketterlinus, R. D. (1987). Communication and connectedness in mother and father adolescent relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 16 (3), 265-280.

Geliş: 25 Eylül 2002

İnceleme: 10 Ekim 2002

Düzeltilme: 5 Mayıs 2003

Kabul: 13 Ekim 2003